

PM
översiktlig dokumentation av ett stats-och kulturlager i
Härnösand

Raä 26:1
Härnösands stad och socken
Ångermanland
Härnösands kommun
Västernorrland

David Loeffler
Avdelning för kulturmiljö och samlingar
Murberget Länsmuseet Västernorrland
Rapportnummer 2017:15

Murberget Länsmuseum Västernorrlands dnr: YLM 2017/112-55
Länsstyrelsen i Västernorrlands län dnr: 431-6195-17
Län: Västernorrland
Kommun: Härnösand
Landskap: Ångermanland
Stad/socken: Härnösand
Raä nr: Härnösand 26:1
Ekonomiska kartblad: 17I 9b Härnösand
Höjd över havet: 1-3 m.ö.h.

PM - översiktlig dokumentation av stats-och kulturlager i Härnösand. Raä 26:1, Härnösands socken, Ångermanland, Härnösands kommun, Västernorrland

David Loeffler

Rapport från Murberget:2017:15

ISSN 2000-0111

© 2017 Murberget Länsmuseum Västernorrland, Härnösand.

Bakgrund

Under pågående arbete med fjärrvärme påträffades ett kulturlager i delar av de redan öppnade schakten. Länsstyrelsen gav därefter i uppdrag till Murberget, Läns museet Västernorrland att göra en översiktlig dokumentation av dessa kulturlager som kunde utgöra ett underlag för eventuella framtida behov.

Syfte och metod

Syfte var att i fält beskriva och geografiskt avgränsa förekomsten av det stats- och kulturlager som syntes i profilerna på det schakt som öppnades i samband med arbete med fjärrvärmen. Kulturlagren i profilerna beskrivs kortfattat och fotograferades. Eventuella fynd som syntes i profilen fotograferades. Kulturlagrens utsträckning längst schaktens olika profiler karterades med RTK.

Områdesbeskrivning

De dokumenterade schakten ligger inom ett asfalterat parkeringsområde belägen mellan gatan Skeppsbron och kajen till gästhamnen. Schakten och närområdet ligger inom ett fornlämningsområde bestående av stads- och kultur avlagringar (inv. nr. Härnösand Raä 26:1) med datering till 1500-talet och framåt samt inom ett riksintresseområde för kulturmiljövård (inv. nr. Y21 Härnösand).

Härnösand Raä 26:1 Stadslager

Kulturlager, ca 1100 x 250-300 m (NNÖ-SSV), omfattande centrala delarna av Härnösands stad, på Härnös V strand och Mellanholmens Ö del.

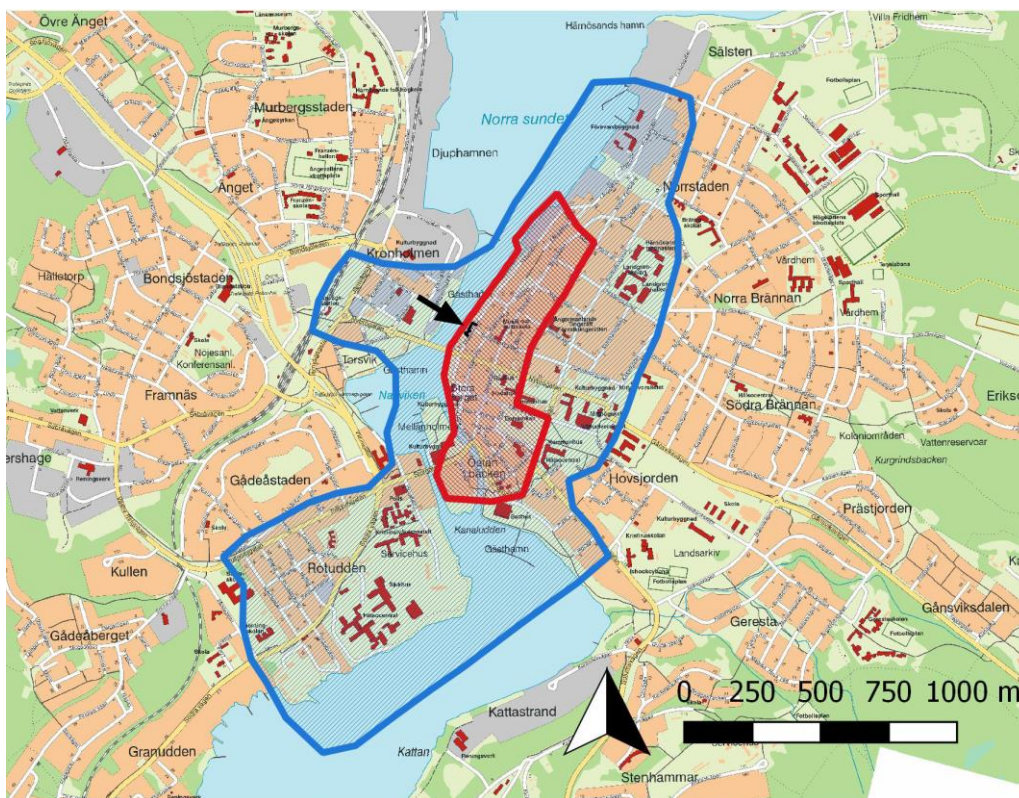
Tabell 1. Ett stadslager är ett kulturlager som ligger i miljöer av stadskaraktär (städer, köpingar och vissa handelsplatser). Lagren kan bl.a. innehålla avfall från hantverk, matberedning, rester efter övergiven bebyggelse och andra aktiviteter. Se rödmarkering i figur 1.

Y21 Härnösand, ett Riksintresseområde för kulturmiljövård

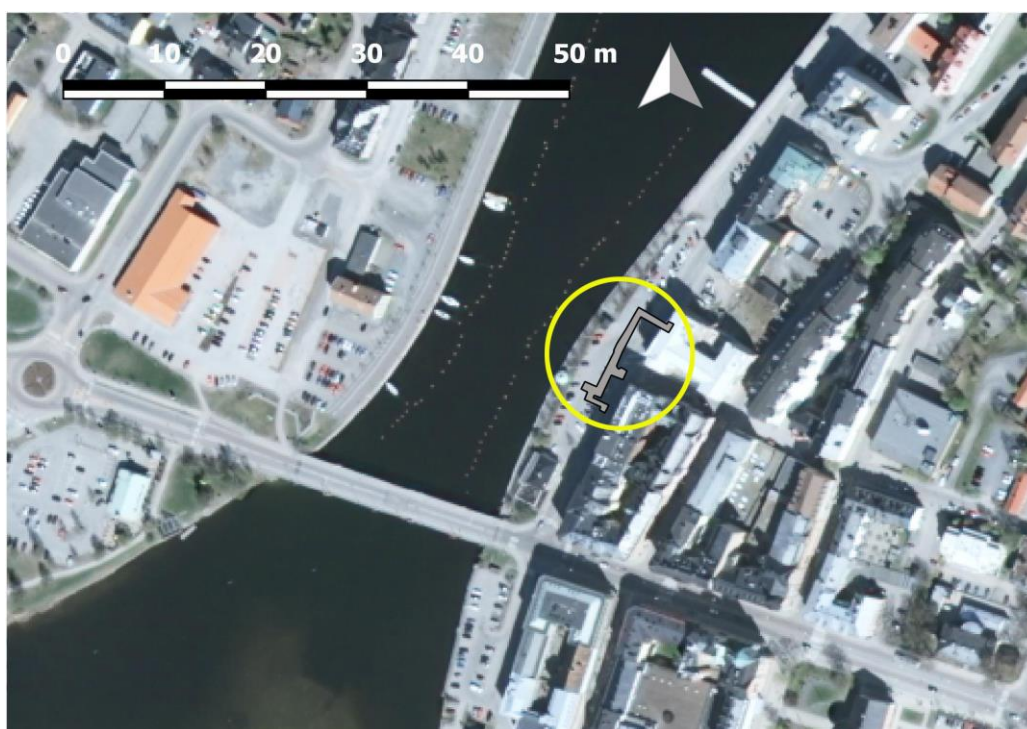
Motivering: Stifts- och residensstad med mångsidiga förvaltningsfunktioner, framträdande nyklassicistiska karaktärsbyggnader och en bebyggelse som visar den äldsta strandbundna planstrukturen och gradvis utveckling mot allt större regelbundenhet. Som "Norrlands Aten" och Lubbe Nordströms "Öbacka" förknippas Härnösand med en speciell roll i Norrlands historiska utveckling och kulturliv.

Uttryck för riksintresset: Domkyrkan från 1856, den märkliga gymnasiebyggnaden ritad av Tempelman och residenset båda från sent 1700-tal, samt andra stifts-, residens-, skol- och regementsstadens karaktärsbyggnader. Området Östanbäcken med bevarad oregelbunden planstruktur från 1500-talet och träbebyggelse från tidigt 1800-tal. Den inte helt regelbundna rutnätsplanen i stadskärnan, utvidgningarna på Kronholmen och arbetarförstaden Rotudden som tillsammans representerar stadsbyggnadsutvecklingen under 1700-talets slut och 1800-talet.

Tabell 2. Urvalet av riksintressen för kulturmiljövården togs fram i samverkan mellan Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser, museer och kommuner. Reglar och bestämmelser som berör riksintressen återfinns i Miljöbalken kapitel 3 och 4. Se blåmarkering i figur 1.

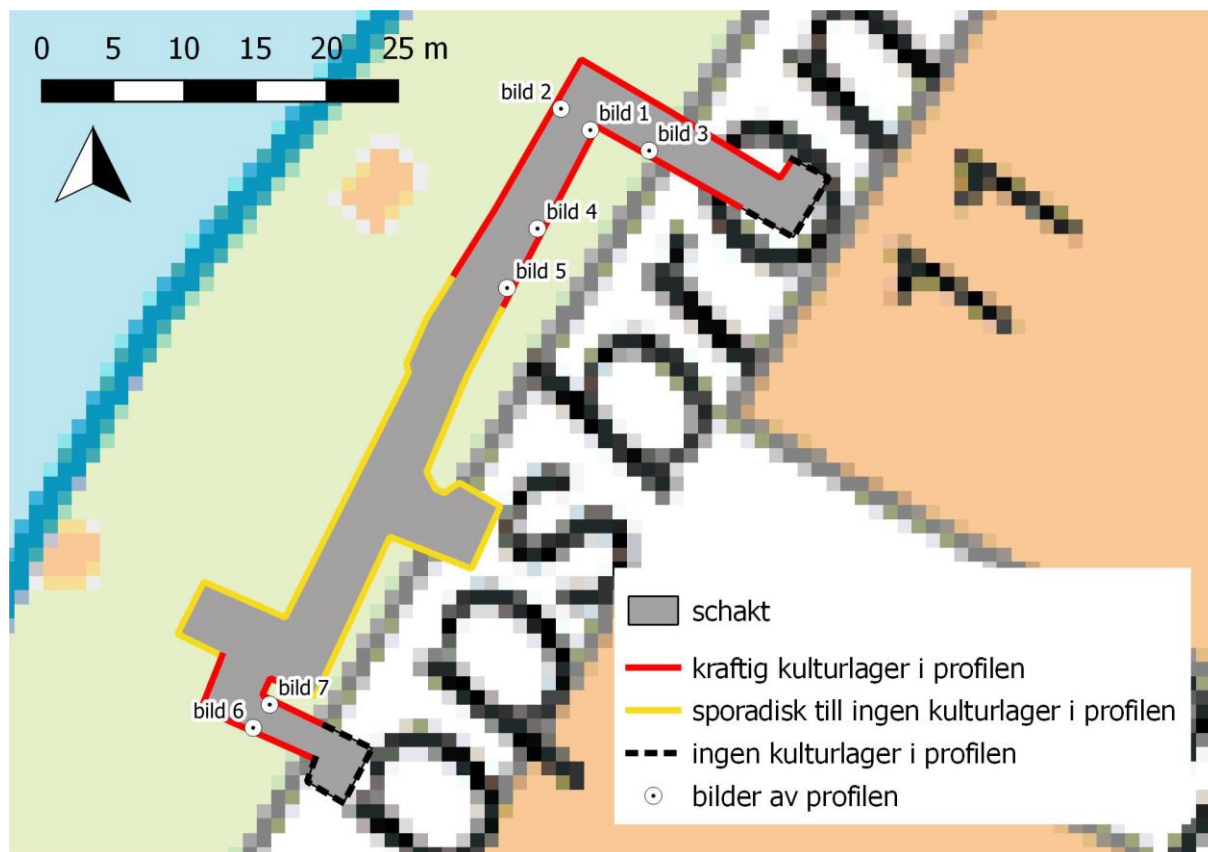
Figur 1. Härnösand. De dokumenterade schakten är markerad med svart pil. De ligger inom en fornlämnings område Härnösand 26:1 (röd markering) och ett riksintresseområde för kulturmiljövård Y 21 (blå markering).

Figur 2. Läget för de dokumenterade schakten (grå yta innanför den gula cirkeln).

Tidigare antikvarisk verksamhet

Sedan 2007 har inom Härnösand Raå 26:1 genomförts ett 10-tal antikvariska och arkeologiska insatser i form av utredningar, schaktövervakning samt för- och slutundersökningar av olika slag. I nästan samtliga fall har man påträffat stads- och kulturlager från historisk tid, se FMIS samt referenser nedan.

Figur 3. Översiktskarta som visar förekomsten av kulturlager i schaktens profiler, se bilaga 2 och 3.

Resultat

De dokumenterade schakten var sammanlagt ca 100 meter lång (största längd ca 80 m NNÖ-SSV), 3-5 meter bred och 1,5-2 meter djup samt upptog en yta på ca 345 m². Ett ställvis kraftigt kulturlager syntes i schaktens NNÖ och SSÖ delar medan ingen eller endast sporadisk med rester efter ett kulturlager syntes i schaktens centrala delar. Kulturlagret låg ca 50-120 cm under dagens marknivå och var mellan 10-60 cm tjock. Kulturlagret vilade på ett underliggande lager av naturligt avsatt havssediment samt överlagrades av flera olika lager med fyllnadsmaterial bestående av deponerade dumpmassor av olika slag. Kulturlagret i de olika delarna av schakten var lätt att känna igen eftersom det var relativt enhetligt, bestående av en kraftig till måttlig sot och kol bemängt skikt med inslag av tegel, keramik, takskiffer, spik, glas, kritpipsfragment, slagg samt djurben och tänder. Kulturlagret beskrevs och fotograferades på sju ställen i schakten, se figur 3 samt bilaga 2. Ett urval av fyndmaterialet från kulturlagret fotograferades, dock togs inget tillvara, se bilaga 3.

Referenser - publikationer och rapporter

Åkermark, B. *Särskild arkeologisk utredning med anledning av en planerad byggnation intill domkyrkan*. Härnösand Raä 26:1, Ångermanland. Läns museet Västernorrland, rapport 2007:22. RAÄ dnr 321-3894-2007.

George, O. 2010. *PM över förundersökning av fornlämning RAÄ 26 inom fastigheten Smeden 22, Härnösands socken, Ångermanland. Murberget, Läns museet Västernorrland*. (RAÄ dnr 321-3841-2010)

Johansson, M., Holmqvist, M. och George, O. 2011. *Arkeologisk schaktkontroll samt undersökning med anledning av utbyggnad av Domkyrkan, RAÄ 25:1 och 26:1, Fastighet: Öhn 2:48, Socken: Härnösand, Kommun: Härnösand, Landskap: Ångermanland*. Murberget Läns museet Västernorrland. Rapport 2011:30. (RAÄ dnr. 3.5.5-58-2012)

George, O. 2012. *Protokoll över schaktövervakning i fornlämning 25 och 26 på fastigheten Öhn 2:48, Härnösands socken och kommun. Murberget Läns museet Västernorrland, dnr. 2012/183*. (RAÄ dnr. 3.5.5-2132-2012)

Johansson, M och Holmqvist, M. 2011. *PM över schaktkontroll vid fjärrvärmedragning inom RAÄ 26, kvarteret Svarvaren 4, Östanbäcken i Härnösand. Murberget Läns museet Västernorrland, rapport 2011:7*. (RAÄ dnr 321-1038-2011).

Referenser - internet

FMIS Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem. www.fmis.raa.se

RIKMV Riksintresseområden för kulturmiljövården. www.gis.lst.se

Bilaga 1. Tekniska och administrativa uppgifter

Murberget Länsmuseum Västernorrlands dnr: YLM 2017/112-55

Länsstyreslen i Västernorrland län dnr: 431-6195-17

Län: Västernorrland

Landskap: Ångermanland

Kommun: Härnösand

Stad/socken: Härnösand

Dokumentations yta: ca 345 m²

RAÄ nr: Härnösand 26:1

Ekonomiska kartblad: 17I 9b Härnösand

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM, RH00

UO mittpunkt: N 6948279.10 E 650669.00

Höjd över havet: 1-3 meter

Uppdragsgivare: Länsstyreslen i Västernorrland

Fältarbetstid: 2017-05-16

Fältpersonal: David Loeffler

Rapportsammanställning: David Loeffler

Kartering: programvara Quantum GIS, www.qgis.org

Dokumentationsmaterialet förvaras på Murberget Länsmuseum Västernorrland.

Inga fynd har tillvaratagits eller sparats.

Bilaga 2. Beskrivning och fotodokumentation av kulturlagren i schaktens profiler, se även figur 3

Profil bild 1. N 6948297.51 E 650680.30

Profilens lagerföljd från dagens marknivå överst och nedåt:

5 cm tjockt lager asfalt

20 cm tjockt lager ljusbrun grusig mo-mjåla – recent fyllnadsmaterial

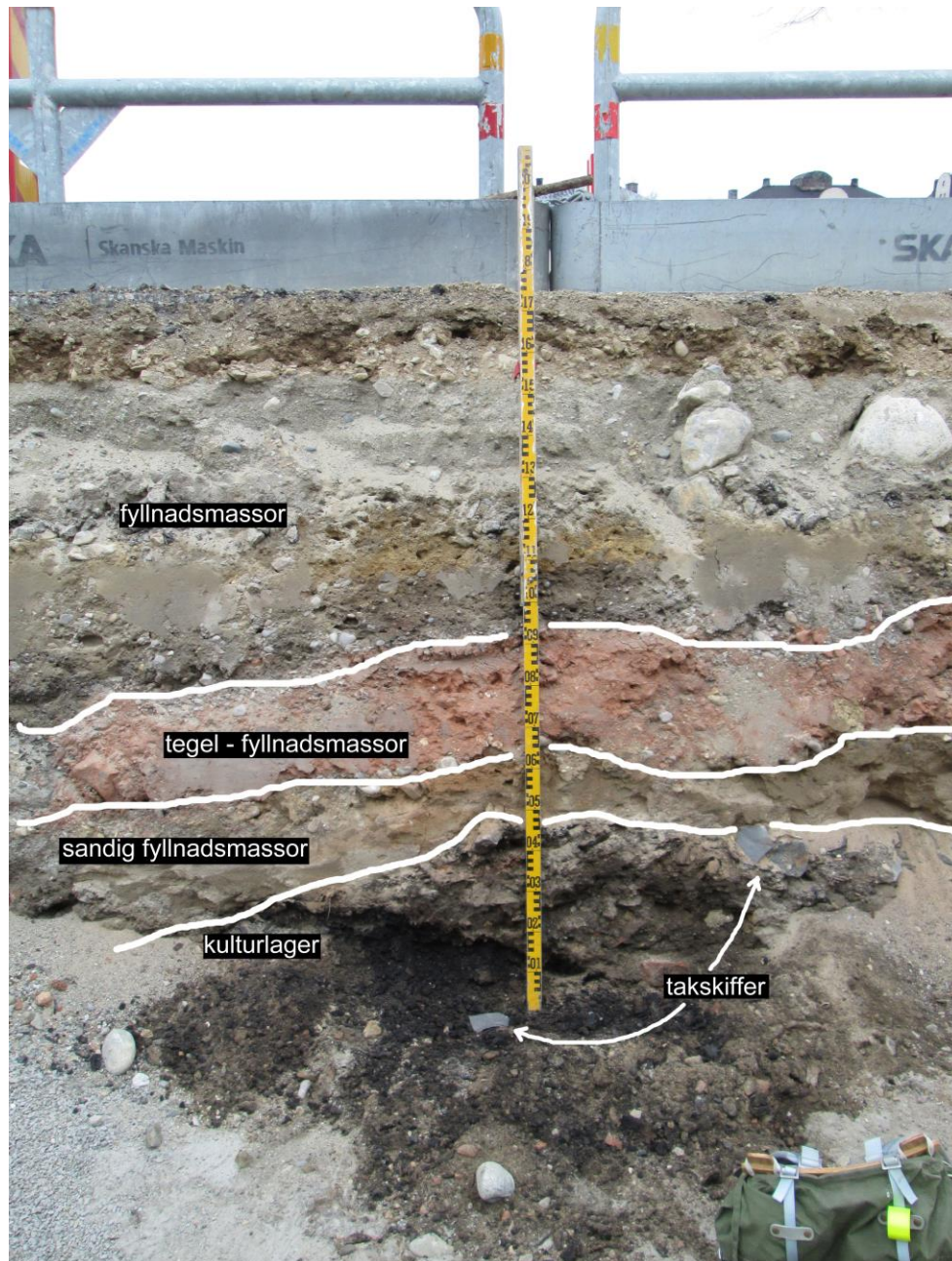
20 cm tjockt lager grå sandig grus – recent fyllnadsmaterial

10-15 cm tjockt lager av tegel och grus – recent fyllnadsmaterial

10-15 cm tjockt gul och brun sotig lager – recent fyllnadsmaterial

20-30 cm lager av stenkol och slag

40-60 cm tjockt kulturlager med sot och kol samt tegel, keramik och djurben
därunder opåverkad sand/havssediment

Profil bild 2. N 6948298.68 E 650678.65

Profilens lagerföljd från dagens marknivå överst och nedåt:

5 cm tjockt lager asfalt

20 cm tjockt lager ljusbrun grusig mo-mjåla – recent fyllnadsmaterial

20-40 cm tjockt lager grå sandig grus – recent fyllnadsmaterial

20 cm tjockt lager gul sandig grus – recent fyllnadsmaterial

15 cm tjockt brun sotig lager med tegel – recent fyllnadsmaterial

10-15 cm tjockt lager av tegel – recent fyllnadsmaterial

40-50 cm tjockt kulturlager med mycket sot och kol samt tegel, keramik, glas och takskiffer
därunder opåverkad sand/havssediment

Profil bild 3. N 6948296.32 E 650684.94

Profilens lagerföljd från dagens marknivå överst och nedåt:

5 cm tjockt lager asfalt

20 cm tjockt lager ljusbrun grusig mo-mjåla – recent fyllnadsmaterial

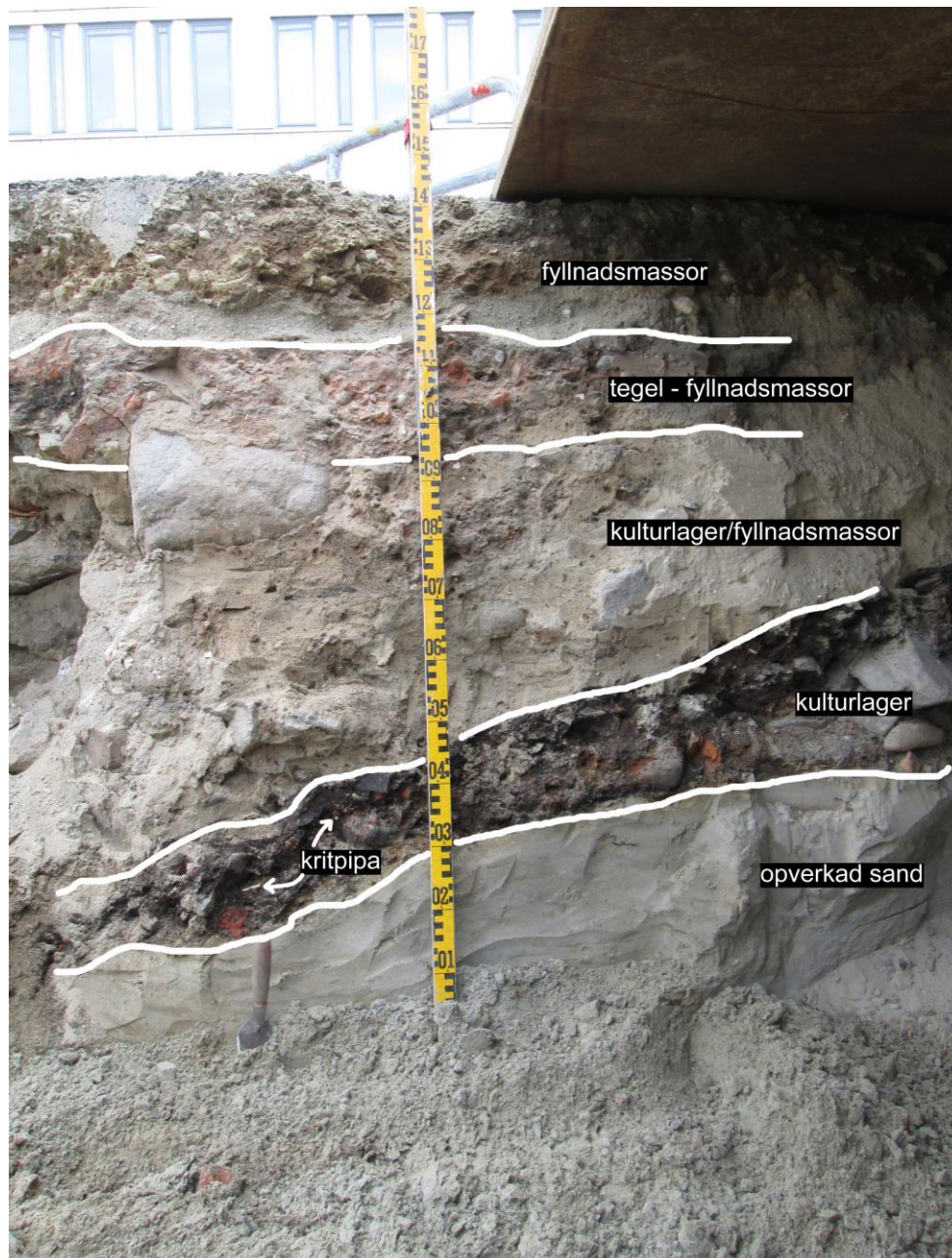
40 cm tjockt lager grå-gul sandig grus – recent fyllnadsmaterial

40-60 cm tjockt lager av tegel – recent fyllnadsmaterial

5-15 cm tjockt brun, sotig och sandig kulturlager med tegel och keramik

20-30 cm tjockt kulturlager med mycket sot och kol samt tegel och keramik

därunder opåverkad sand/havssediment

Profil bild 4. N 6948290.44 E 650676.76

Profilens lagerföljd från dagens marknivå överst och nedåt:

5 cm tjockt lager asfalt

20-25 cm tjockt lager ljusbrun grusig mo-mjåla – recent fyllnadsmaterial

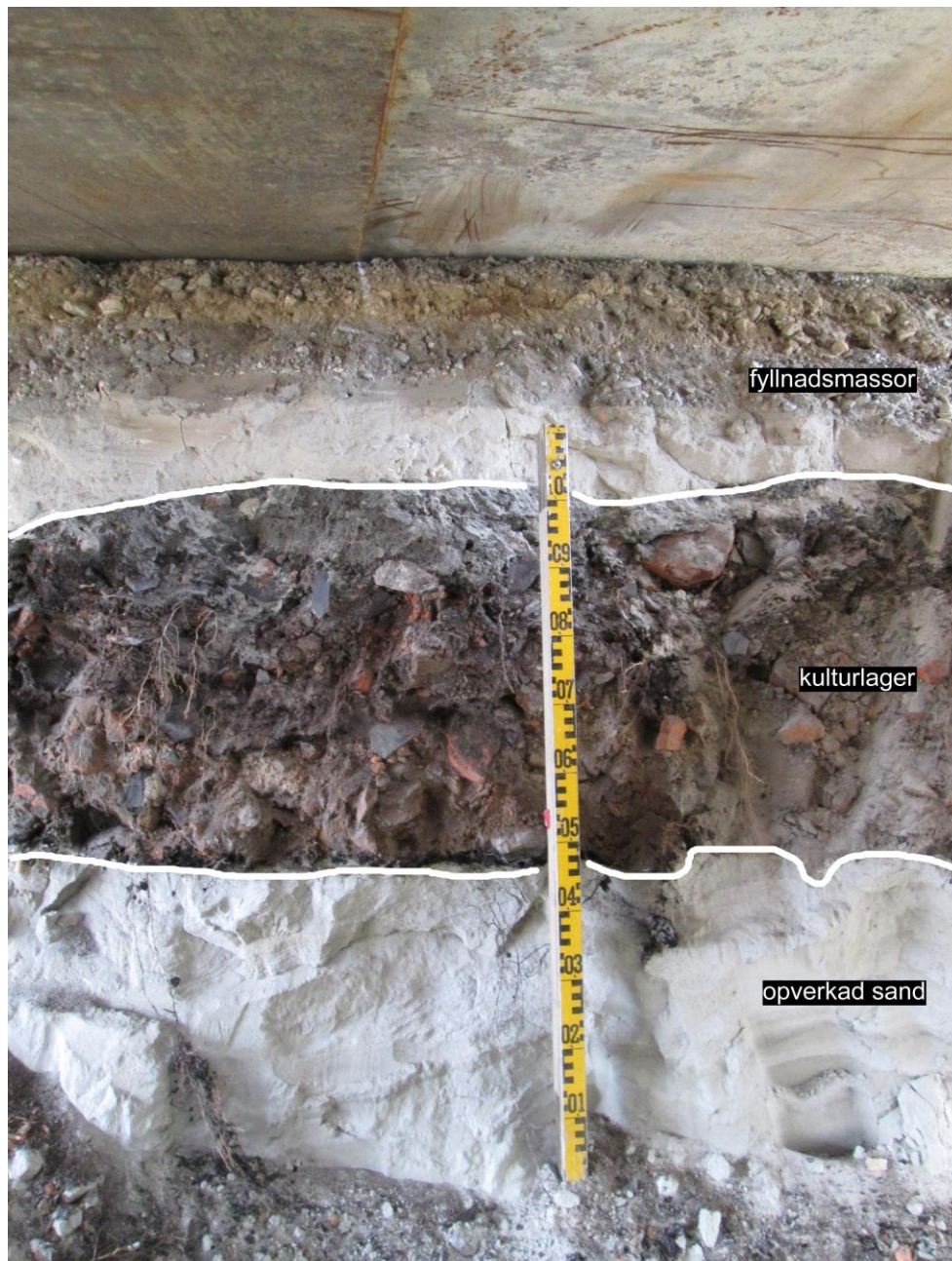
10 cm tjockt lager grå sandig grus – recent fyllnadsmaterial

20 cm tjockt lager av tegel – recent fyllnadsmaterial

30-40 cm tjockt grå-beige sotig och sandig kulturlager/fyllnadsmaterial med tegel

15-20 cm tjockt kulturlager med mycket sot och kol samt tegel och kritpipsskaft

därunder opåverkad sand/havssediment

Profil bild 5. N 6948286.17 E 650674.78

Profilens lagerföljd från dagens marknivå överst och nedåt:

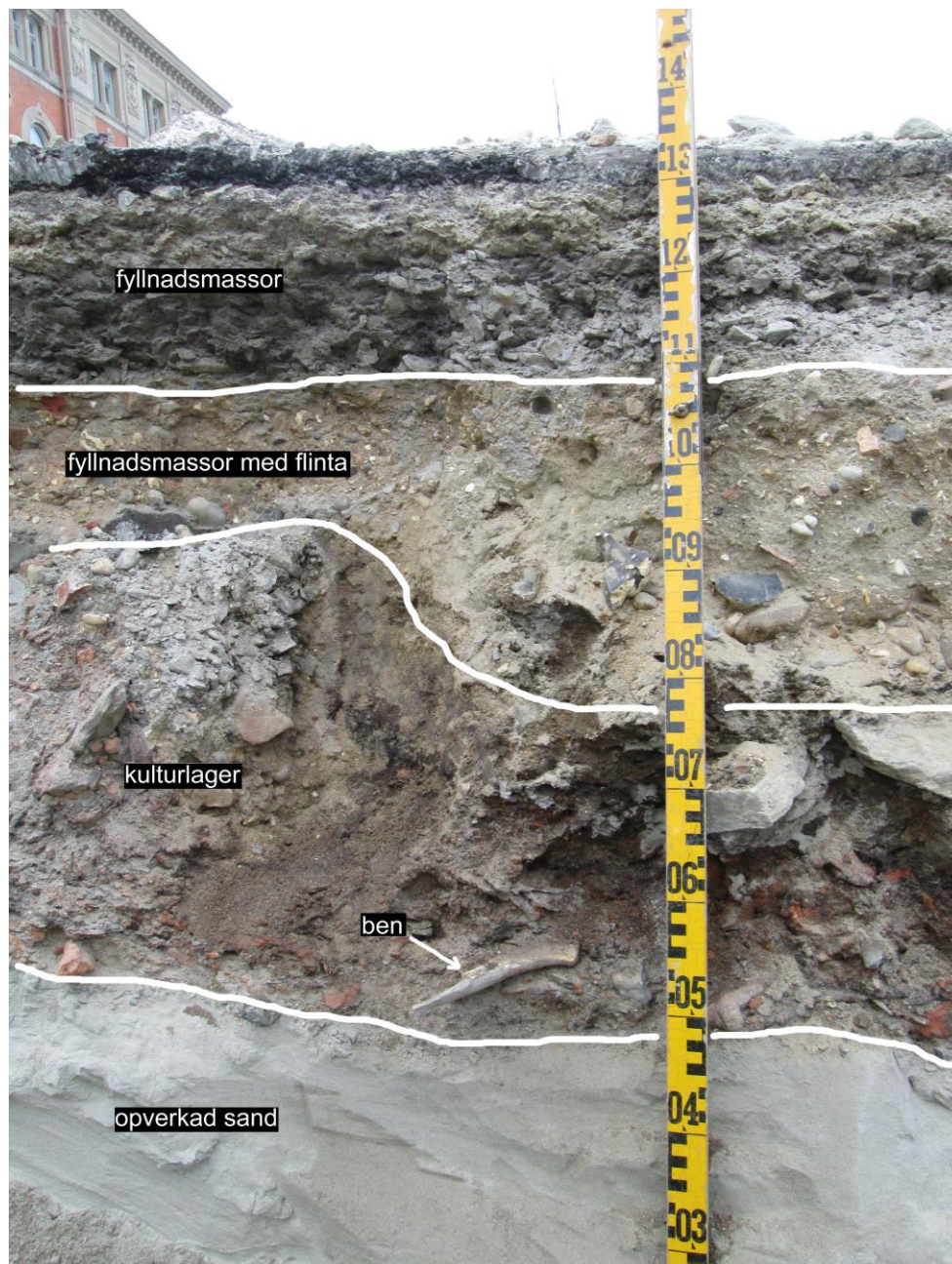
5 cm tjockt lager asfalt

20 cm tjockt lager gul-ljusbrun grusig mo-mjåla – recent fyllnadsmaterial

15-20 cm tjockt lager grå grus – recent fyllnadsmaterial

20 cm tjockt lager grå sand – recent fyllnadsmaterial

40-60 cm tjockt kulturlager med mycket sot och kol samt tegel
därunder opåverkad sand/havssediment

Profil bild 6. N 6948255.56 E 650656.95

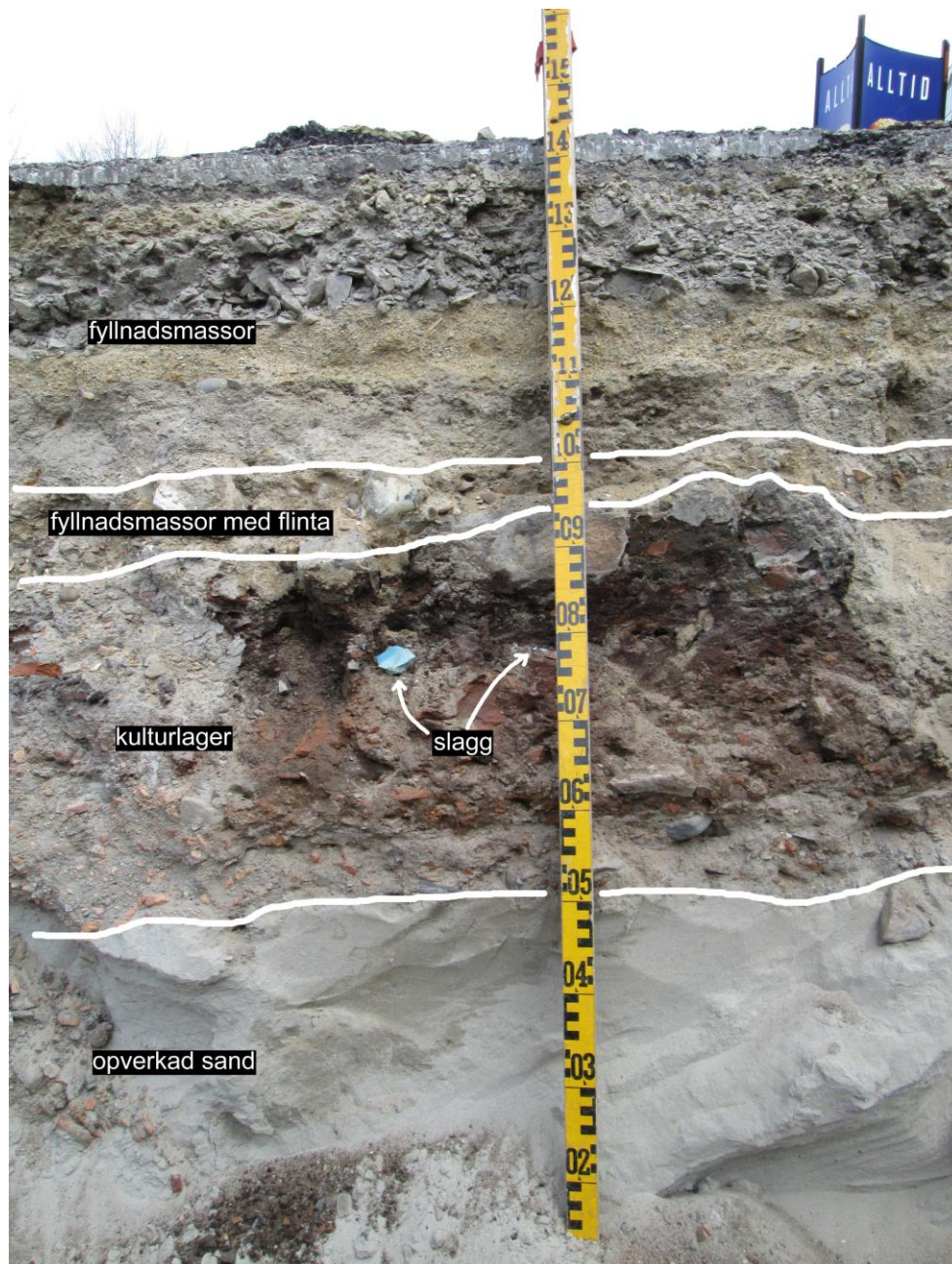
Profilens lagerföljd från dagens marknivå överst och nedåt:

5 cm tjockt lager asfalt

10-15 cm tjockt lager grå-gul grusig mo-mjåla – recent fyllnadsmaterial

20-30 cm tjockt lager gul sandig grus med flinta – recent fyllnadsmaterial

30-45 cm tjockt kulturlager med mycket sot och kol samt tegel, djurben och kritpipor
därunder opåverkad sand/havssediment

Profil bild 7. N 6948256.86 E 650657.94

Profilens lagerföljd från dagens marknivå överst och nedåt:

5 cm tjockt lager asfalt

20 cm tjockt lager grå-gul grusig mo-mjåla – recent fyllnadsmaterial

10 cm tjockt lager gul sandig grus – recent fyllnadsmaterial

10 cm tjockt lager grå-brun sandig grus – recent fyllnadsmaterial

10 cm tjockt lager gul sandig grus med flinta – recent fyllnadsmaterial

30-40 cm tjockt kulturlager med mycket sot och kol samt tegel, glas och slagg
därunder opåverkad sand/havssediment

Bilaga 3. Föremål och benfynd från kulturlagren i schaktens profiler

Figur 4. Stenkol från ett dylikt skikt som överlagrade kulturlaget i profil bild 1. Från kulturlaget härstammar ett svinbete, ett tand och mynnings fragment från en glaserad keramik kruka.

Figur 5. En bit takskiffer och ett fragment av en glaserad trefots gryta av keramik ur kulturlagret i profil bild 2.

Figur 6. Fragment glaserade keramik fat som syntes i kulturlagret i profil bild 3.

Figur 7. Glasslagg från kulturlagret i profil bild 7.

Murberget Länsmuseum Västernorrland
www.murberget.se

Rapport från Murberget 2017:15
ISSN 2000-0111